

Fransa'daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dinî Kimlik Algıları

Mehmet Ali Akıncı*

Öz

Bu makalede, Fransa'da yaşayan birinci ve ikinci kuşak Türk göçmenlerin etnik ve dinsel kimlik algılarını, kültürel uyum kuramının iki boyutlu etnik kimlik modeli (Berry 1980) çerçevesinde inceleyen çalışmanın sonuçları sunulmaktadır. Fransa'da yaşayan göçmenlerin Fransız toplumuna uyumu ve kimlik sorunu, genel olarak sosyolojik ve dinsel açıdan önemli çalışmalara konu olmasına rağmen kimlik/din ilişkisi şimdiye kadar ele alınmamıştır. Bu amaçla, birinci kuşaktan 86, ikinci kuşaktan 180, toplam 266 katılımcının anketlerinden elde edilen ve Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkler üzerine daha önce yapılan çalışmalarla karşılaştırılan bulgular, Fransa Türklerinin etnik ve dinî algılarının öz kültüre dayandığını, köken veya hâkim grup kimliğiyle özdeşleşmenin kuşaklar için önem taşıdığını kanıtlamaktadır. Faktör analizleri ikinci kuşak Türk göçmenler arasında dinî kimlik algısının güçlü olduğunu, birinci kuşak arasında ise sembolik tanımlamalar ile dinî uygulamalar arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Fransa, Türk göçmenler, birinci ve ikinci kuşak, etnik kimlik, dinî kimlik, kültürel uyum

1. Giriş

Aşağıda Fransa'daki birinci kuşak Türk göçmenleriyle onların soyundan gelen, Fransa'da doğup büyüyen ve eğitim gören ikinci kuşak gençlerde etnik ve dinî kimlik algılarını içeren bir çalışmanın sonuçları sunulmaktadır.¹ Göç, basit anlamda fiziksel bir yer değiştirme değil, insanın içine

* Prof. Dr., Rouen Üniversitesi, Dynamiques Sociales et Langagières (DySoLa, EA 4701) – Mont - Saint - Aignan / Fransa
mehmet-ali.akinci@univ-rouen.fr

doğduğu, sosyalleştiği/sosyalleşeceği, çevreyi bırakıp yeni bir ortama gitmesidir. “Ülkelerini ya da bölgelerini terk etme nedenleri ne olursa olsun, ya da vardıkları yerde nasıl karşılanırlarsa karşılanırlar göç edenler özelliklerine bağlı olarak (göçün şekli, zamanı, nedeni, zorunlu ya da istemli olması, göç edenlerin cinsiyetleri, yaşları, göç edilen yerin özellikleri v.b.) farklı derecelerde de olsa uyum güçlükleri yaşamaktadırlar” (Gün 2006: 28). Göç edenler, sadece yeni bir dil öğrenmek değil aynı zamanda yeni bir kültüre (ortam, düzen, davranışlar ve de bunların işlevlerine) uyum sağlamak zorundadırlar. Bu nedenle, bireyler başka bir kültürle tanıştıklarında ister istemez değişikliğe uğrarlar.

Bugüne kadar, Fransa dahil olmak üzere, pek çok Avrupa ülkesinde göçün psikolojik, sosyokültürel ve dilsel neticeleri yaygın ve nitelikli olarak incelenmiştir. Geldikleri ülkelere yerleştiklerinde, göçmenler için kaçınılmaz olarak kültürel ve dilsel değişiklikler söz konusu olmakta, değişik derecelerde *kültürleşme* veya *kültürel uyum* (acculturation)², *kültürel erime* (assimilation) ve *uyum* (integration) süreçleri meydana gelebilmektedir. Mevcut literatüre göre iki boyutlu bir uyum süreci söz konusudur: (a) *kabul*, kişinin eski kültüründen gelen mirasının büyük kısmının kaybı ve yaşadığı yeni ülkenin değer yargıları ve kültürel davranışlarını kabul etmesi, yeni kültürün büyük ölçüde benimsemesi, (b) *tepki*, köken ülkenin kültürel değer yargıları ve inançlarının korunması, yani kültürleşmeye direnme karşı hareketlerdir (Phinney vd. 2001). Kabul ve tepkinin yanı sıra hem köken hem de yeni kültür özelliklerinin başarılı biçimde işlev göreceği yeni bir kültürel bütünlük oluşturacak şekilde birleştirildiği *adaptasyon* da söz konusu olabilir (Redfield vd. 1936: 152). Kültürel uyum sosyoekonomik, tarihi, siyasi ve psikolojik değişkenleri kapsadığından araştırmacılar için sorun teşkil eden karmaşık bir olgudur. Kavramın incelenmesi bu nedenle beşerî bilimler için kaçınılmazdır. Kültürel uyum çalışan araştırmalar öncelikle göçmenlerin kültürel değişimi ve sosyokültürel uyumunu tanımlamak amacıyla genel psikolojinin yöntemlerini kullanır. Çalışmaların çoğu bireye özel ilgiyle genel psikoloji teorisi çerçevesinde gerçekleşir. Ancak derin bir anlayış sergilemeden, gruplar arası dinamikleri ve toplumsal süreçleri titizlikle incelemeyen kültürel uyum olgusu eksik resmedilmiş olur. Ancak göçmenlerin kendi kültürel uyum yönelimlerine odaklanarak da adaptasyon olgusu betimlenmez.

Göç ortamında gruplar arası dinamikleri daha iyi anlamak için, aşağıda önce kültürel uyum, etnik ve dinî kimlik algıları modellerini tartıştık. Devamında göçmenlere yönelik Fransız politikasından kısaca bahsettikten sonra Fransa'da yaşayan Türk toplumunun özelliklerine, dil kullanımları-

na ve dinî uygulamalara değindik. Çalışmamızda uyguladığımız araştırma yöntemini tanıttıktan sonra Fransa'daki birinci ve ikinci kuşak Türk göçmenlerin etnik ve dinî kimlik algılarını içeren anket sonuçlarını tartıştık.

2. Kimlik Gelişimi ve Etnik Kimlik Algısı

Redfield vd. (1936: 149) öncü çalışmalarında kültürel uyumu “farklı kültürlerden gelen kişi ve grupların uzun süreli irtibatları sonucu ortaya çıkan dilsel ve kültürel değişim süreci” olarak tanımladılar. Bogardus (1949: 127) ise kültürleşmeyi: “iki veya daha fazla kültürel sistemin, beşerî ilişkiler vasıtasıyla ayrı bir kültür sistemi geliştirmesi süreci” olarak tanımlar ve üç tip kültürleşme belirler: 1) *Körlemesine kültürleşme*, insanların birbirine yakın yaşamaları ve mal ve hizmet ilişkilerine girmeleriyle kendiliğinden gelişen kültürel özelliklerin vuku bulması, 2) *empoze kültürleşme*, bir kültürün diğerine baskı yaparak kendi özelliklerini empoze etmesi, 3) *demokratik kültürleşme*, her kültürün temsilcilerinin diğer kültürleri kendi tarihî ve değerler sistemi içinde kabul etmesidir.

Kültürel uyum için, tek boyutlu ve iki boyutlu kültürel uyum modellerini içeren değişik ölçme modelleri geliştirilmiştir. Kültürleşme sürecini en iyi şekilde tanımlayan ve bu süreci en uygun değerlendirebilen araçların bulunması araştırmacılar hâlâ önemli tartışma konularıdır (bk. Arends-Toth ve van de Vijver 2006, Kang 2006, Phinney 1990).³ Arends-Toth (2003: 12), göçmen veya azınlık alt kültür gruplarının mensuplarında kültürün korunması ve adaptasyon arasındaki ilişkinin üç biçimde tanımlanabileceğini; buradan da üç farklı kültürleşme modeli doğduğunu göstermiştir.

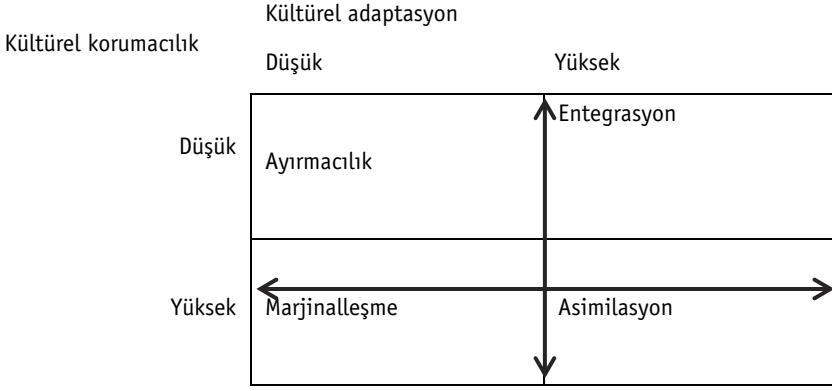
Bu modellerden birincisi en bilineni Gordon'a ait olan tek boyutlu modeldir (1964). Bu model, kültürel değişim sürecini kültürel korumacılıktan adaptasyon yönünde, tek boyutlu bir süreç olarak görmekte; göçmenlerin yeni kültürü elde ettikçe zamanla köken kültürlerini kaybedeceklerini öngörmektedir. Kültürel uyum hızı kişiden kişiye değişebilir, kişiler kültürel kimliklerinin seçiminde genelde tam özgür değildir. Birçok kişi için sonuç yeni kültüre mutlak uyumdur. Böylece bu modelde, kültürleşmenin iki temel ve zıt yönü olan kültürel korumacılık ve kültürel adaptasyon, iki zıt kutup olarak ele alınmıştır. Bu durumda etnik azınlıkların mensupları öz kültürleri ve hâkim grubun kültürü arasında bir seçim yapmak zorundadırlar. Gordon (1964) için, göçmenlerin asimilasyon sürecinin doruk noktası yeni ülke tarafından önyargı ve ayrımcılık eksikliğiyle gruplar arası çatışma olmamasıdır. Yalnız günümüzde göçmenlerin yeni ülke kültürüne uyumları yerine başka seçenekleri olduğu göz önünde bulundurulunca tek boyutlu kültürel uyum modeli son dönemdeki araştırmalarda eleştiri konusu olmuştur.

Şekil 1. Tek boyutlu kültürleşme modeli (Arends-Toth 2003: 13).

Göçmenler hem kendi kültürlerinde hem de hâkim kültürde etkili işlevsel sergileyebilen bireyler olarak *iki kültürlü kimlik* veya öz kültürlerine ait özelliklere sıkıca sarılıp hâkim kültürü benimsemeyen kimlik geliştirebilirler. Hatta aynı anda iki veya daha fazla kültürel kimliği benimseyebilirler ya da orijinal kültürüne ait özelliklerin çoğunu terk edip hâkim kültürünkileri benimseyebilirler. Dubet (1989) örnek olarak Fransa'daki Portekiz, Asya kökenli ve Türk toplulukların işlevsel olarak yüksek ama kültürel olarak kötü uyum sağladıklarını verir. Mağrip kökenli göçmenleriyse kültürel açıdan yüksek, işlevsel açıdansa düşük uyum sağlayanlar arasında göstermektedir. Tek boyutlu modelin kısıtlayıcı doğası göz önüne alındığında, araştırmacılar, azınlık kültürel grup üyelerinin yeni ülkenin kültürünü benimserken aynı zamanda etnik kökenlerini koruma fırsatı veren iki boyutlu modeli tercih etmektedirler.

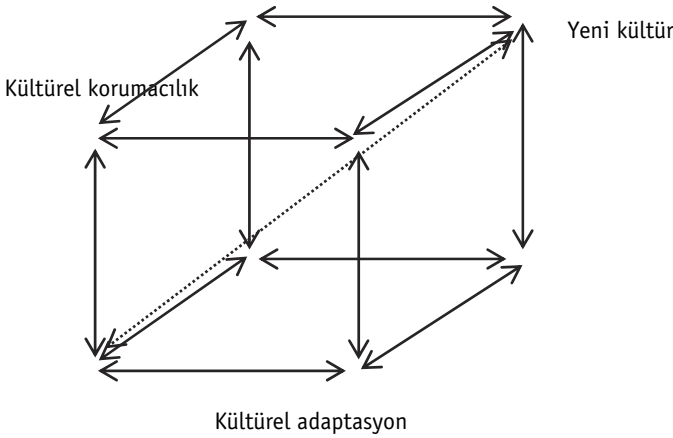
Kültürel uyum araştırmalarında kullanılan iki boyutlu model, Berry'nindir (1980). Bu modelde kültürel korumacılık ve adaptasyon, iki bağımsız boyut olarak sunulmakta, kişinin kendisini bir kültürle tanımlamasındaki yükselişin, diğer bir kültürle tanımlamasında gerileme gerektirmediği ileri sürülmektedir. Kültürel korumacılık ve adaptasyonun birleştirildiği bu modelde, Berry (1980) dört kültürleşme stratejisi ortaya çıkarmaktadır: *asimilasyon* (bir azınlık grubun öz kültürünü bırakıp değer, gelenek ve tutumlarında, çoğunluk grubununkileri benimsemesi), *entegrasyon* (kendi köken kimliklerini koruyarak çoğunluk kültürünkileri kabullenmesi), *ayırmaçılık* (kendi kültürüne ait özelliklere sıkıca sarılıp hâkim kültürü reddetme) ve *marjinalleşme* (her iki kültürle de ilişkilerini asgari düzeyde tutma). Daha sonra Berry (2003), *kültürleşmeyi* ya da *kültürel uyumu* bireysel ve grup süreci olarak iki seviyeye ayırmıştır. Bu model, Bourhis vd. (1997) tarafından alınıp gruplar arası ilişkilere ve sürecin iki boyutlu görünümüne daha fazla önem veren etkileşimli kültürel uyum modeli (*Interactif Acculturation Model*) adı altında geliştirilmiştir (ayrıntılar için bk. Wagner 2010).

Şekil 2. İki boyutlu kültürleşme modeli (Arends-Toth 2003: 13)

Sonuncu model olan üç boyutlu füzyon modelindeyse, kültürleşmenin iki ana boyutu karışmakta, her iki kültüre de benzemeksizin en iyi yönlerini içeren, yeni, bütünleşmiş bir kültür ortaya çıkmaktadır (Arends-Toth 2003: 13).

Şekil 3. Üç boyutlu (füzyon) kültürleşme modeli (Arends-Toth 2003: 13)

Kişilerin öz kültürel kimliklerinden ödün vermeksizin iki kültürün de bir parçası olduklarını hissetmeleri doğal olarak mümkündür. Clément ve Noels (1992) etnik-dilsel kimliğin dinamik ve koşullara bağlı olarak düşünülebileceğini öne sürmüşlerdir. Gerekli durumlarda iki kültürü de geliştirme ve koruma, birinden diğerine geçebilme yetenekleri, bireyin psikolojik halinin sağlıklı olmasına katkıda bulunur. Bu düşünceyi benimseyip, özellikle de göçmen kökenli ikinci kuşak gençler için, birden fazla kimlik

geliştirmek veya iki kültürden kendileri için en iyisini seçmek mümkündür. Ancak göçmenlerin etnik ve ulusal kimlikleri ve uyum sürecinde rollerini, onların ve hâkim ülke bireylerinin tutumları arasındaki etkileşimi dikkate alarak kavrayabiliriz. Hâkim ülke toplumunun üyeleri tarafından kabul ediliyor hissetmedikçe, göçmenlerin ilgili ülke kültürüne uyumları sorun teşkil eder.

Rothe vd. (2011: 74) göre “etnik kimlik, belirli bir kültürel grubun değer, ideal ve inançlarını içeren daha geniş bir kavram olan kültürel kimlik ifadesi kapsamaktadır”. Bu kavram dinamik ve karmaşıktır. Genellikle soy, ortak dil ve köken, bazen de bir din ile ilişkilidir. Aynı zamanda oldukça akışkan bir kavramdır çünkü atfedilen (*attributed*) ile kabullenilen (*subscribe*) etnik kimliklerin doğaları her zaman örtüşmeyebilir. Etnik grup hem kendini tanıma hem de dış grup tarafından tanınma olarak anlaşılmaktadır (Fishman 1989). Etnik kimlik böylece temelde belirli bir etnik gruba aidiyet açısından bireyin bağımsızlığını ifade eder.

İki boyutlu modeli çerçevesinde etnik ve dinî kimlik algıları çalışmamızın inceleme nesnelere oluşturulmaktadır. Etnik algının temelde belli bir gruba aidiyet duygusu olduğu göz önüne alındığında, bu çalışmada kişinin kendini tanımlama, aidiyet ve bağlılık duyguları ve ortak değerler duygusu yanında tutumlar da ele alınacaktır. Liebkind'in (2006: 80) belirttiği üzere “kültürleşme sırasında kendini tanımlama değişikliklerini tanımlamak kültürlenme tutumları için kullanılan benzer sorunları da içerir. Örneğin hâkim ülkenin kültürel özelliklerini benimsemek ya da benimsememek, öz kültürü korumak istemek ya da istememek gibi”. Aslında, bir birey için kendi kendine uygulanan tanımlama kategorileri onun etnik tanımlamasını ifade etmek için yeterli değildir. Ancak, tanımlama derecesi kültürel uyum tutumu için güçlü bir göstergedir. Sözü geçen kültürel uyum tutumları bu çalışmada Fransa'daki göçmen Türkler için kuşaklar arası farklılıkları gözlemlemek için test edilmiştir.

3. Etnik Kimlik Algısında Dinî Kimliğin Rolü

Özellikle göç ortamında, Müslümanlar için dinî kimlik daha çok önem taşıdığından, bu çalışmada Fransa'daki Türk göçmenlerinin dinî kimliklerini değerlendirdik. Tajfel ve Turner'in (1986) *sosyal kimlik teorisi* farklı sosyal sınıfa aidiyeti ve insanların aidiyet için verdikleri olumlu veya olumsuz değerleri ifade eder. Bilinçli olarak bir gruba aidiyet üyelik-benlik kavramı oluşturur. Ancak sosyal kimlik diğer gruplarınkiyle karşılaştırılınca daha çok anlam kazanır. Herkes için üyesi olduğu bir gruba ait olma duygusu gurur ve memnuniyet verici bir histir. Bazı gruplarda olumlu sosyal kimlik tanımı için dinin önemli rol oynadığı göz önüne alınırsa, kültürel

kimlik korumanın devamı için kuşaklar arası dinî kimlik belirlemesi önemli hale gelir. Prensip, Türkler *grup odaklı* (collectivism) bir toplumdur ve bu tür kültürlerde ya o toplumun bir üyesi olunur ya da olunmaz (Hui ve Triandis 1986). *Birey odaklı kültürler* (individualism) ile karşılaştırıldığında, Triandis (2001) için grup odaklı kültürün bireyleri kendilerini belirli bir gruba aidiyet açısından tanımlar ve o grubun hedefleri doğrultusunda hareket eder. Bu nedenle, Verkuyten (2007: 343) grupların dinî kimlik algılarının saptanmasında grup odaklı kültürleri karşılaştırıp “din bireylerin yaşamlarında çok büyük önem taşıdığından dinî gruplar genellikle etnik kimliğin en önemli destekçileridirler” der. Batı Avrupa'daki yoğun ve özellikle olumsuz basın yayın organlarına rağmen Türk ve Magrip kökenli göçmenler oldukça dindardır. Ancak İslami inanç gruplarının homojen olduğu iddia edilemez. Hollanda, Fransa ve Almanya gibi bazı Batı Avrupa ülkelerinde İslam ve sorunlar eşanlı görülmektedir. Dindarlar genellikle stigmatize edilip gericilikle damgalanmaktadırlar (bk. Verkuyten 2007). Sosyal kimlik teorisine göre, İslamın güçlü bir şekilde stigmatize edilmesi sadece göçmenlerin kendileri üzerinde değil, kültürel uyum yönelimleri üzerinde de etki yapar. Bu çalışmada Fransa'daki Türk göçmenlerin dinî kimlik düzeyini gözlemlemek amacıyla bir dizi sorular yöneltilmiştir. Bu soruları incelemeyen önce, kısaca Fransa'nın göçmen politikasına değinmek istiyoruz.

4. Fransa'nın Etnik Azınlıklara Yönelik Politikası

Göçmenlere yönelik uyum politikaları incelendiğinde genellikle iki karşıt siyasi tavır gözlemlenir: biri *asimilasyon*, diğeri ise *çoğulculuktur*. Bu iki tavır arasında ayırım yapmak kolay görünse de gerçekte fark sanıldığı kadar açık değildir (Abu 2006). Diğer Batı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında, etnik azınlıklar ile ilgili Fransa'nın politikası birçok açıdan farklıdır. Ancak, diğer Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, ulus-devlet ve kültür birliği içersinde vatandaşlık ideolojisi Fransız politikasının temelidir (Archibald 2002). Dilsel ve kültürel çoğulculuğun teşviki yerine, Fransa açıkça göçmenlerin dilsel ve kültürel uyumu (*integration*) ve dilsel asimilasyon politikasını seçmiştir. Ayrıca, Fransa Cumhuriyeti Başbakanı tarafından 1987 yılında Milliyet Komisyonu (*Commission de la Nationalité*) oluşturulmuştur. Bu komisyonun başlıca görevi “olası bir Vatandaşlık Kanunu reformunun ortaya çıkaracağı sorunların üzerinde düşündürmektir”. Komisyon, herhangi bir yönünü ihmal etmeksizin – hukuki, sosyolojik, dinî, demografik ve insanî – tutku içerikli tartışılan bu konuya açıklama getirmesi için davet edilmiştir (Schnapper 1988: 9). Komisyon genel olarak toplumda göçmenlerin asimilasyonunu hızlandırmak için hukuki düzen çerçevesinde bir dizi önlem önermiştir⁴. Asimilasyon zorunluluğu 26

Kasım 2003 tarih 2003-1119 nolu yasanın 68. maddesinde kanunen açıklanmıştır. Bu madde gereğince “bir kişi eğer yeterince Fransız toplumuna asimilasyonunu kanıtlayamazsa, özellikle de Fransızca’yı bilmiyorsa, vatandaşlığa kabul edilemez”. Fransızca’yı bilme becerisi kültürleşme sürecinin temel şartlarından biri haline gelmiştir çünkü Fransa için dil, sosyal uyum ve ulusal birliğin güvencesi olarak görülmektedir. Bu kültürel uyum özellikle de ikinci kuşak gençleri etkilemekte çünkü onlar “artık ebeveynlerinin yaptıkları gibi dünyalarını iki ayrı sektör gibi görmemektedirler. Çocukluktan itibaren iki farklı kültürel yapının – okulda hâkim toplumun / evde göçmen ailenin – kurallarına tabi bu gençler, hem bu ikilemi hem de bundan kaynaklanabilecek çatışmayı içselleştirmek zorunda kalıyorlar” (Ebu 2006: 84). İkinci kuşak gençlerin büyük çoğunluğu ebeveynlerinin dil ve kültürlerini korumakta zorluk çekiyorlar. Ancak, tüm çalışmalar Fransa’daki Türklerde dilsel ve kültürel asimilasyonun hâlâ çok düşük olduğunu göstermektedir. Yöntem ve sonuçlar kısmına geçmeden önce, Fransa’daki Türk toplumunun özellikleri kısaca sunulacaktır.

5. Fransa’daki Türk Göçmen Toplumunun Özellikleri

Fransa’ya Türk göçünün tarihi diğer göçmen gruplarına göre daha yenidir. İkinci Dünya Savaşı’ndan kısa bir süre sonra, sadece 7,770 Türk Fransa’da yaşamaktaydı. Bu sayı 1954 yılında 5,273’e düşmüş ve 1968 yılında tekrar 7,628’e ulaşmıştır. Türkiye ile Fransa arasındaki ilk ikili anlaşma 1965 yılında imzalanmış, ama kitlesel göç 1970’lerin başında başlayarak 1980’lere kadar devam etmiştir. 1968 yılında 7,628 olan sayı, 1972 yılında 50,860’e yükselip 1982 yılında bu 123,540’a ulaşmıştır. 1990 nüfus sayımında, Türkler 202,000 olarak Fransa’da dördüncü göçmen toplumu konumuna gelmiştir (yabancıların toplam %5,5’i). Son resmi INSEE nüfus sayımında (2000), en çok artan göçmen nüfusu Türklerde gözlemlenmiştir. Kişinin uyruğu temel alınarak bu sayımda Türklerin nüfusu 262,652 olarak hesaplanmıştır. Fransa’daki Türklerin sayısı 2004 yılında 326,000 (Manço 2004), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın Ocak 2014 için verilen tahmini nüfusu 611,515’dir. Son INSEE (2012) verilerinde, 2008 yılı için birinci ve ikinci kuşak Türk nüfusu 459,000’dir. Fransız vatandaşlığına başvuran Türklerin, 2003 yılında 10,492 (Kastoryano 2003), 2006 yılında 13,618 kişi olduğunu düşünürsek (Petek 2010: 28), son 15 yılda bu sayının toplam Türk toplumun %50’sini oluşturduğu tahmin edilmektedir. Fransız vatandaşlığını elde etmiş Türklerin sayısı son 20 yılda artsa da, değişen Fransız politikaları neticesinde, kararname ile Fransız vatandaşı olmak için, sadece Fransızca konuşmak yeterli olmayıp aynı zamanda Cumhuriyetin değerlerini bilip benimseme şartı da vardır. Bu durumda, resmi olmayan kaynaklar, şu anda Türklerin Fran-

sa'daki nüfusunu yaklaşık 550.000 olarak bildirmektedir. Villanova (1997) ve Rollan ve Sourou'nun (2006) çalışmalarına göre Türklerin en yoğun yaşadıkları Fransız bölgeleri arasında, Paris bölgesi %20 ile birinci, Rhône-Alpes bölgesi %17 ile ikinci ve Alsace bölgesi %15 oranla üçüncü gelmektedir. Ayrıca oransal olarak, yoğun buldukları diğer bölgeler ise şunlardır: Bretagne, Normandiya, Lorraine, Franche-Comté ve Centre.

Başlangıçta, göç ekonomik nedenli olsa ve göçmenler de erkeklerden oluşsa da, 80'lerin başında erken aile birleşimi çerçevesinde kısa dönemde aile göçüne dönüşmüştür (Petek-Şalom 1995). Bu sonuç 1982 nüfus sayımında kadın ve 14 yaş altı gençlerin sayısında güçlü bir artış gösterdiğinden anlaşılmaktadır. Toksöz için (2006: 31) "aile birleşmesi göçmen işçilerin kalıcılışmasında dönüm noktasıdır." Böylece, eşlerini, çocuklarını da yanlarına alan birinci kuşak göçmenler için ülkelerine dönme düşüncelerine rağmen, artık ailesel bağları da olması nedeniyle, Fransa'da yerleşik konuma geçmişlerdir. Hatta 1990'ların başlarında, birçok aile Fransa'ya daimi yerleşmeyi seçmiş, nüfusun üçte biri ev satın almıştır (Villanova 1997). Aldıkları vatandaşlıklarla ve edindikleri mülklerle göçmenlerin geleceklerini Fransa'da görmesi "temelli geri dönüşün efsane" haline geldiğinin kanıtıdır (Sayad 1998: 27).

Bu nedenle, çok az bir zaman diliminde okuma yazma bilmeyen birinci kuşağı, gelecekleri için bambaşka umutları olan Fransa doğumlu eğitimli bir ikinci kuşak takip etmiştir. Bunun Fransa'da Türk nüfusunun genel profili üzerinde etkisi vardır. Ayrıca Fransa'daki Türk toplumunun özellikleri arasında etnokültürel kökenine bağlılık önde gelmekte, Türkler uluslararası topluluk fenomeni oluşturarak yaşam biçimlerini geniş aile ve mahalle komşuluğu etrafında yapılaştırmaktadır (Tapia 1995). Sonuç olarak toplum için dayanışmanın güçlendiği ve Türk olmayanlarla sosyal etkileşimin zayıflığı ortaya çıkmaktadır (bk. Armagnague 2008). Birçok işaret bunların göstergesidir:

- 320'den fazla olan Türk dernekleri sayısında büyük artış vardır (Rollan ve Sourou 2006). Bu derneklerin hedefleri göz önüne alındığında, üç tip ortaya çıkmaktadır:

1) *Dinî faaliyet ağırlıklı dernekler*: Göçün ilk yıllarında özerk olan bu derneklerin öncelikle amaçları ibadet yerleri oluşturup Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığından resmi imamlar istemektir. 1990'larda Diyanete bağlanan bu dernekler çoğunlukla bu kategoridedir. "Avrupa'da bir Türk camisi, ibadet, toplantı ve buluşma yeridir. Üyeleri ilgilendiren bilgi akışını (idari sorunlar, iş ve konut arama, ticari işlemler...) sağlar. Ama aynı zamanda

caminin eğitim ve eğlence fonksiyonları da vardır. Mescit yanı sıra, hemen hemen tüm camilerin kafeteryası, toplantı salonu, Fransızca veya Türkçe dil kursları ya da mesleki yeterlilik kursları (muhasebe, bilgisayar, terzi, yemek), okul ödevlerine destek için derslikleri mevcuttur. Çoğu camilerin küçük de olsa (genelde dinî eserleri ve Türk tarihini oluşturan) bir kütüphanesi bile vardır. Birçok cami aynı zamanda bazı salonları spor salonu haline de getirmiştir” (Manço 1997: 103). Bu faaliyetlere, hem dernek gelirlerine destek hem de üyelere helâl mal temin etmek amacıyla Türk yiyecek-içecekleri satan küçük bakkallar da bu camilerin bir parçası haline gelmiştir.

2) *Politik amaçlı dernekler*: Birinci kategori derneklere kıyasla sayıları çok daha azdır. Türkiye’deki siyasi partiler göçmenlerin hayatlarındaki boşluğu ve devletin onlarla olmamasını fırsat bilip Türk nüfusunun yoğun olduğu şehirlerde temsilci şubelerini yasal dernek statüsünde açmıştır. Temelde 1980’li yıllara kadar sol veya sağ görüşlü bu dernekler, 1990 yıllarının başında solcu derneklerin ortadan kaybolmasıyla ortaya çıkmışlardır. Bunlar arasında, milliyetçileri temsilen *Türk Federasyon*, İslamcı grupları temsilen *Millî Görüş*, *Süleymancı*, *Nurcu* dernekleri yer alır (ayrıntılar için bk. Manço 1997). Bozarlan’a (1990: 73) göre, “Bu teşkilatların niteliği onları dernek olarak tanımlamasa da, siyasi nitelikte gerçek dernekler olarak açıklamak mümkündür.” Ancak son 20 yılda, Türkiye’de siyasi bir partiye sadık olmalarına rağmen bu dernekler de tam olarak yukarıdaki birinci kategorideki derneklerin sunduğu faaliyet ve hizmetlerin (dinî dersler, hac organizasyonu, dil kursları, kültürel etkinlikler, vb.) hemen hemen aynıdır. Bu nedenle, isimleri hariç, birbirleriyle rekabet içindeki bu iki tip dernekleri ayırt etmek kolay değildir.

3) *Sosyokültürel faaliyet ağırlıklı laik dernekler*: Bunların sayısı Fransa genelinde yirmiyi aşmayan, daha çok uyum üzerine çalışarak Fransız makamlarından kamu yardımı alan bu dernekler şunlardır: Paris Anadolu Kültür Merkezi (CCA), Paris Türkiyeli Yurttaşlar Meclisi (ACORT), Nancy Ataturque ile birlikte Strasbourg Türk İşçileri Dayanışma Derneği (ASTTU)⁵.

“Yabancıların kendi dernekleri kurma yasası tarihi olan 1981’den bu yana, göçmen dernekleri güçlü bir kanıt sunuyor: sadece baskı ve endişe nesnelere olmayıp göçlerinin aktörleri olmalarıdır.” (Bahammou 2011: 101). Bu dernekler sadece Türklerin gönül bağlarıyla birbirleriyle buluşmalarını sağlamayıp, aynı zamanda küresel kimlik oluşumunun da bir parçasıdır; dilin, kültürün ve dinin korunmasında çok büyük rol oynamaktadırlar (Akıncı ve Yağmur 2010). Bu dernekler Türk toplumun olduğu yerlerde

sosyal etkileşim kontrolünü arttıran ve başlıca hedefleri, kadın ve çocuklar olan mekânlardır.

- Topluma yönelik ticaret amaçlı mekânlarda da büyük artış vardır. Fransa'ya ilk gelişlerinde birinci kuşak Türk göçmenlerin çoğunluğu ya fabrika ya da inşaat işçisiydi. 1980'lerde fabrikaların kapanmasıyla, Türkler esnaf ve kendi işyerlerinin patronu olarak inşaat sektörü ve dönercilik işine yönelmişlerdir. Genellikle çocuk yaşta aile birleşimi kapsamında Fransa'ya gelen ve eğitimleri teknik liselerde gören veya tamamlamayan ikinci kuşak gençler bu aile işletmelerini devralarak baba mesleklerini sürdürmektedirler.

- Türk göçmenlerin anavatanlarıyla güçlü bağlarının bir kanıtı da memleketten biriyle evlenmeleri ve yıllık izinleri için genelde Türkiye'yi seçmeleridir. INSEE'ye (1997) göre, genç kızların %98 ve erkeklerin %92'si Türkiye'den bir eşle evlenmektedirler. Başka göç ortamlarında gözlemlendiği gibi (Hollanda, Almanya vs.), grup içi evlilik oranı Türk göçmenler arasında çok yüksektir. Türk dili aile içinde hâlâ baskın dildir ve çocuklar anaokuluna başlayana kadar sadece Türkçe öğrenmektedirler (Akıncı 2001, 2006).

- Göçmenler, Türkçe yazılı ve görsel medyaya da kolayca ulaşabilmektedirler. Göçün başlangıcından itibaren büyük Türk gazeteleri Avrupa'da kendi gazetelerini çıkarmaktadırlar. Son yıllarda ikinci kuşağa yönelik tek dilli veya iki dilli haftalık gazeteler de mevcuttur. Hanelerin %97'sinde çanak anten olduğundan Türk göçmenleri Türk dili ve kültürüyle her gün bir arada olma olanağı sağlayan Türk televizyon kanallarını izleyebilmektedirler. Batı Avrupa'da son yirmi yıl içinde Türk sanatçılarının film, konser ve sergilerinde de büyük artış vardır. Görsel medya da Türklerin yaşadıkları ülkelere uyumunu geciktiren etkenler arasındadır. Yazılı medya için olduğu gibi, birçok Türk televizyon kanalı için de göç paha biçilmez bir mali kaynak oluşturmaktadır. Hatta büyük kanalların çoğu Avrupalı Türklere yönelik özel kanal ve programlar sunmaktadır. Son 10 yılda kullanımı hızla yaygınlaşan internet, birden fazla yazılı ve görsel medyaya ulaşmakla beraber sosyal medya sayesinde (Facebook, Twitter...) göçmenlerin hem dil hem de kültürleriyle iç içe yaşamalarını sağlayan kültürün vazgeçilmez haline gelmiştir. Bu durumda, göçmenler ilk yıllarına nazaran artık dil ve kültürlerinin çok zengin çeşitlerine erişebilmektedirler.

Ayrıca Fransa'daki Türk kökenli çocuk ve gençler, Türk Dili ve Kültürü dersleri sayesinde ilkokul ikinci sınıftan ortaokul son sınıfa kadar, bazı şehirlerde, lise sona kadar ölçünlü akademik Türkçeyi öğrenme şansına sahiptirler. Bu derslerde, çocuklar Türkçe okuma ve yazma öğrenmenin

yanı sıra Türkiye'nin tarih ve coğrafyası hakkında bilgi edinebilmektedirler (Gautier-Kızılyürek 2007, Akıncı ve Jolly 2010).

Fransa'da Türklerin aile içinde dil kullanımları 1990'ların başındaki anketlerimizden birinde (Akıncı 1996), ailelerin %77'si ev içinde yalnızca Türkçe, %3'ü yalnızca Fransızca ve geri kalan %20'si ise iki dili de kullandıklarını ifade etmişlerdi. Buna benzer sonuçlar başka araştırmalarda da ortaya çıkmıştır (Akıncı 2003, Irtis-Dabbagh 2003): Türk kökenli gençlerin çoğunlukta ebeveynleriyle iletişimi Türkçe, akranlarıyla (kardeşler veya arkadaşlar ile) ise Fransızca kurdukları ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 1. Dil kullanımları 2003-2010 karşılaştırması (Akıncı 2013)

Yıl/denek sayısı	2003 (n=106)*				2010 (n=82)*			
	FR	TR	FR + TR	Cevapsız	FR	TR	FR + TR	Cevapsız
Konuşulan kişi/dil tercihi								
Anne	3	62	35	0	17	45	35.5	2.5
Baba	0	55.5	43.5	1	6	43	46.5	5
Kardeşler	40.5	1	55.5	3	44	7.5	41	7.5
Arkadaşlar	37.5	2	61.5	0	27	8.5	61	4.5

(*Yüzdeler tüm yaş grupları sonuçlarına dayanmaktadır).

Hem 2003 hem de 2010'daki sonuçlar, Fransa'da iki dilli Türk gençlerinin çoğunluğunun ebeveynleri ile sadece Türkçeyi iletişim dili olarak kullandıklarını göstermektedir. İkinci seçenek olarak ortaya çıkan sonuç ise, her iki dilin de aile dili haline geldiğidir. 1996'da %20 olan bu oran, 2003 ve 2010'da %40'lardadır. Bu değişimin diğer göstergesi de ebeveynlerle sadece Fransızca iletişim kurulmasının son ankette annelerle %17, babalar ile %6 olan sonuçlarıdır, oysaki 2003'te bu oranlar sadece %3 ve %0 idi. Kardeş ve arkadaşlarla iletişimde ise 2003'te olduğu gibi 2010'da da her iki dilin çoğunluk tarafından tercih edildiği görülmektedir. Sadece Türkçe kullanımı akran grubunda her iki anket dönemi için yok sayılacak derecede düşüktür. Türkçenin yoğun kullanıldığı Türkiye'ye tatile geldiklerinde ebeveynler ve akranlarla sadece Türkçe kullanımı artmakta, özellikle anne ve kardeşlerle, oranlar düşük de olsa, her iki dilin de kullanımı devam etmektedir (Akıncı 2003).

Dinî aidiyet duygusu, dinî ve ulusal kimlik kaybı korkusu açısından direnç olarak görülür. Dinî direnç değil Türk kültürüne özendirilen davranışlar yeni kuşaklara aktarıldığı için dinî kimlik göç ortamında Türklerde ulusal kimliklerini korumayı sağlamaktadır. Fransa'daki ikinci kuşak Türk genç-

leriyle yaptığı çalışmada, Irtis-Dabbagh (2003: 109) gençlerin %96.5'nin dininin İslam olduğunu göstermiştir. Ancak dinî uygulamalara gelindiğinde, kızların %55.6'sı ve erkeklerin %52.2'si sadece ara sıra dinî vecibeleri yerine getirdiklerini açıklamış her iki cinsiyet de yaklaşık %23'lük bir oranla bunu düzenli olarak uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Bu da dinî kimliğin simgeler üzerinden devam ettirildiğini ve dinî uygulamanın gençler arasında yaygın olmadığını göstermektedir. Küçükken Kuran kurslarına %53'ünün katıldığı, %40'ın ise hiç gitmediği ortaya çıkmıştır. Gençlerin dinî yasaklara uyma oranı %74.8, Ramazan'da oruç tutma oranı ise %75.7'dir. Tribalat birinci kuşak göçmeler hakkındaki başka bir çalışmasında (1995: 236), kadınların %42'sinin, erkeklerin %31'inin düzenli olarak İslami kuralları uyguladıklarını tespit etmiştir. Aynı çalışmada, kadınların %66'sı ve erkeklerin %63'ü yaşamlarının bir döneminde dinî eğitim aldıklarını bildirmişlerdir. Diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında, bu oranlar Türkler için daha yüksektir. Yaşadıkları ülkeye geliş ve yaş dinî uygulamalarda büyük rol oynayabilir (bk. Tribalat 1995: 243). Türkiye'den gelen göçmenlerde yüksek dindarlık görülmektedir. İslam'a bağlılık kimlik gelişiminin hem bireysel hem de toplumsal olgusudur, Fransa'da İslam'a aidiyet hem kendini bilmenin hem de kendini tanıtmamanın yoludur. Irtis-Dabbagh'a (2003) göre, din kendini korumak ve sosyal kontrol olarak işlev görmektedir. Araştırma sonuçları, Fransa'daki Türk toplumunun içine kapanık bir tavır takındığı ve göç sürecinin sürekli kendini yenilediğini göstermektedir. Böylece dinî uygulamalar yoğun ve anadil kullanımı devam etmektedir. Son 10 yılda gerçekleştirdiğimiz bir dizi çalışmalarımızda (2001, 2006, 2008, Yağmur ve Akıncı 2003) Fransa'daki diğer göçmen topluluklara nazaran kardeş ve akranlarla Fransızca kullanımının her ne kadar çoğaldığını görsek de ebeveynlerle anadil kullanımını ve dolayısıyla koruma oranı hâlâ yüksektir. Bu, ikinci kuşak gençlerin iki dilliliklerinin gelişmesine yardımcı olmakta, azınlık dili konumunda olan Türkçenin kaybolmasını engellemektedir (Akıncı 2006).

6. Yöntem

6.1. Sormaca

Kültürel uyum literatüründe, etnik kimlik kültürel değişimin bir parçası olarak görülmektedir. Fransa'daki Türk göçmenlerin kuşaklar arası kültürel uyumunu konu alan çalışmamızda, kültürel algıları göz önünde bulundurularak, Türk göçmenlerin etnik kimliklerini nasıl oluşturduklarına ve hâkim ülkeyle ilişkilerine odaklandık. Kültürleşme veya kültürel uyuma ilgili araştırmalar neticesinde, etnik kimlik oluşumu dinamiklerini kuşaklar arası incelemek için, bu çalışmada iki temel model kullanılmıştır: tek ve iki

boyutlu modeller. Tek boyutlu model etnik kimlik algısını grup içi ve hâkim toplum arasındaki kimlik özdeşleşmesinin sürekliliği (*continuum*) olarak nitelendirmektedir (Phinney 1990). İki boyutlu modelde ise, her iki grupta (iç ve dış) özdeşleşme bağımsız olarak kabul edilir. Bu modelde, azınlık etnik grubun üyeleri bir grup ya da her ikisi ile güçlü veya zayıf kimlik sahibi olabilirler. Kendi grubuyla kurulan güçlü kimlik bağları mutlaka dış grupta kurulan bağların zayıf olduğu anlamına gelmez. Birey, her iki kültürü de benimseyerek güçlü bir şekilde iki kültürü de bir arada barındıran çift kültürel kimliğe sahip olabilir. Aşağıdaki soru ve hipotezler Fransa'daki birinci kuşak ile ikinci kuşak Türk göçmenler arasında etnik ve dinî kimlik algılarını belirlemek için öne sürülmüştür:

1) Dinî kimlik algısının derinliği nedir?

Bu soruya göre, aşağıdaki hipotezler ileri sürülmüştür:

- a) Birinci kuşak Türk göçmenler ikinci kuşak gençlere nazaran daha dindar kimlik yapısı sergileyecektir;
- b) Medyada İslam hakkındaki olumsuz klişeler göz önüne alındığında, ikinci kuşak gençler arasında dinî kimlik duyarlılığı daha yüksek görülecektir.

2) Kimlik ile dinî uygulamalar arasında bir ilişki kurulması mümkün müdür?

Bu soru için de şu hipotezi ileri sürdük:

- a) İkinci kuşak gençler birinci kuşak Türk göçmenlere kıyasla dinî kuralları daha az uygulayacaklardır.

Bu sorulara cevapları almak ve hipotezleri test etmek için, yedi bölümden oluşan 14 sayfalık “Kültürel Yönelim Anketi” başlıklı (katılımcıların cevaplayabilmeleri için en az yarım saat gerektiren) bir anket kullandık. Birinci bölümde, katılımcılara kişisel bilgileri içeren 12 soru yöneltilmiştir: cinsiyet, yaş, doğum yeri, buldukları ülkede yaşadıkları süre, anne ve babanın doğum yeri, ikamet yeri, eğitim düzeyi, meslek, medeni hali, (evli ise) eşin doğum yeri ve Türkiye’yi ziyaret sıklığı. Daha sonra Phinney’e (1990, 2003) dayalı çok kültürlülük indeksi sormacası sunulmuştur. Üçüncü bölümde iki kültür ile ilişkileri içeren Verkuyten’in (2007) iki boyutlu etnik kimlik ölçeği sormacası kullanılarak Türk kimliği ile ilgili 10, Fransız kimliği ile de 8 soru sorulmuştur. Dil, din, soy, kültürel yönelim ve grup içi norm ve değerleri incelemek amacıyla Fishman’ın (1989) etnik kimlik boyutları ve Smolicz’in (1981) temel değerler teorisini içeren 21 soruluk sormacayı kullandık. Son bölümde ise değişik alanlarda (ev,

kamuya açık yerler) ve etkileşimde oldukları kişilerle (anne, baba, kardeşler, arkadaşlar vs.) Türkçe ile Fransızcanın kullanımını inceledik. Makalemizin amaçları doğrultusunda, sadece etnik ve dinî kimlik algıları bölümleri kullanılıp incelenmiştir. Tüm bu soruların aşağıdaki örnekte gösterildiği gibi katılımcıların her soruyu “katılıyorum” / “katılmıyorum” biçiminde 5 puanlı Likert ölçeği ile cevaplamaları istendi.

Soru	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ortada	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
2) Ben kendimi Türk hissediyorum	1	2	3	4	5
3) Ben kendimi Fransız hissediyorum	1	2	3	4	5

Türk kökenli birinci kuşak göçmenlerin ve ikinci kuşak gençlerin dinî kimliklerinin kapsamını değerlendirmek için tasarlanmış 18 sorudan oluşan dinî inançlar ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçekle sadece sembolik kimlik değil dinî uygulamaların kapsamını da değerlendirmek istedik. Yukarıdaki soru biçimi uygulanarak, katılımcılardan *Ramazanda oruç tutarım* vb. ifadelerin “katılıyorum” / “katılmıyorum” biçiminde derecelendirmeleri istendi.

6.2. Katılımcılar

Birinci kuşaktan 86, ikinci kuşaktan 180 olmak üzere toplam 266 kişinin katıldığı araştırma için anketler Fransızca ve Türkçe olarak iki dilde dağıtıldı. Anket doldururken dil tercihleri şöyledir.

Tablo 2. Katılımcıların anket formunu doldurma dil tercihleri

	1. kuşak	2. kuşak	Toplam
Türkçe sormaca	71	59	130
Fransızca sormaca	15	121	136
Toplam	86	180	266

Katılımcılara ulaşmak için Türklerin yoğun olduğu şehirlerdeki Türk derneklerle temasa geçilip anketin amacı açıklanarak yardımcı olmaları talep edildi. Her şehirde toplumsal olarak etkin birkaç kişi aracılığıyla uygulama kolay bir şekilde yürütüldü. Tamamen anonim olduğu vurgulanmışsa da özellikle dinle ilgili bazı soruları hassas gördükleri, sormacayı çok uzun buldukları veya soruları anlamakta zorluk çektikleri gerekçesiyle birinci kuşak göçmenlerden çalışmaya katılmayı reddedenler oldu. Pilot uygulamada gerekli önlemler alınarak soruların anlaşılması için dil sadeleştirilse de, katılım oranlarında eğitim düzeyi önemli rol oynamıştır. Düşük

eğitilmiş katılımcılar ve okuryazarlıkları olmayanlarla anketleri doldururken araştırma asistanlarından yardım almıştır. Asistanlar soruları okuyup açıklayarak katılımcıların soruları anlamalarını ve yanıtlamalarını sağlamışlardır. Bu tür engeller veri toplanmasını zorlaştırmıştır. İnsanların kişisel değer yargılarını ilgilendirdiğinden özellikle kültürel ve dinî yönelimlerle ilgili sorulara karşı duyarlılık göstermeleri anlaşılabilir bir durumdur.

Tablo 3. Kuşaklar arası cinsiyet ve yaş ortalamaları dağılımı (N = 266)

	Kadın	Erkek	Toplam	Yaş ortalaması	Standart sapma
1. kuşak	28	58	86	39,30	11,14
2. kuşak	107	73	180	23,97	7,79
Toplam	135	131	266		

7. Araştırma Bulguları

Kuşaklar arası karşılaştırmalar için istatistik analizlerde SPSS 16.0 yazılım programı kullanıldı. Türk grubuna veya Fransız grubuna (Soru 1) aidiyet duygusunun boyutunu belirlemek için, tanımlayıcı istatistik testleri yapıldı.

Tablo 4. Türk göçmenler arasında kuşaklar arası çapraz etnik kimlik algısı sonuçları (sayı + %)

Ben kendimi ... hissediyorum	Türk	Fransız	Her ikisi de	Cavapsız	Toplam
1. kuşak	73 (%85)	2 (%2.25)	9 (%10.5)	2 (%2.25)	86 (%100)
2. kuşak	118 (%65.5)	10 (%5.5)	52 (%29)	0	180 (%100)
Toplam	191 (%72)	12 (%4.5)	61 (%23)	2 (%0.5)	266 (%100)

Benlik algısı açısından sosyal kimlik teorisine göre, hem birinci kuşak (%85) hem de ikinci kuşak (%65.5) Türkler kendilerini daha çok Türk hissetmektedir. Ancak Fransız kültürüne aidiyet hissi, ikinci kuşak gençlerde birinci kuşağına göre karşılaştırıldığında iki kat daha yüksektir. Birinci kuşak Türk göçmenler, Fransız toplumuyla kendileri arasında bazı kültürel farklılıklar görmektedirler. Sonuçlar ikinci kuşak gençlerin iki kültürlü olduklarının bir göstergesidir. Etnik kimliklerini daha yüksek oranda Türk olarak algılamaktadırlar. Fransız ve Türk grupları arasındaki kültürel mesafe fazladır. Dışlanma (ötekileştirme) ile karşı karşıya kalan azınlık gruplarının bazı üyeleri kendi kültürlerine sadık kalırken bazıları haklarındaki olumsuz yargılardan kaçmak için, çoğunluk grup üyelerine yönelirler. Fransa'da Türkler azınlık grup üyesi olmalarına rağmen, katılımcılardan çok az sayıda kişi (birinci kuşaktan 2, ikinci kuşaktan da 10) kendini "sadece Fransız" olarak tanımlamıştır. Etnik kimliğini Fransız olarak belirten

katılımcıların tamamının kadın olması dikkat çekicidir. Sonuçlar ayrıca iki etnik gruba da aidiyet hissinin özellikle ikinci kuşakta daha yoğun olduğunu göstermektedir. Kendilerini aynı anda Türk ve Fransız hisseden katılımcılar (%29) çift kutuplu kültürlenme modeline uygun bir sonucu göstermektedir.

Araştırma sorularını cevaplamak ve ortaya konulan hipotezleri test etmek için, İslami kimlik algısı ve uygulaması açısından kuşaklar arasında varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır.

Tablo 5. *İslam dinî kimlik algısı ve din uygulaması için ANOVA sonuçları (N = 266)*

<i>Dinî kimlik algısı maddeleri</i>	Kuşak	Sayı	<i>O</i>	<i>S.S.</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
1. Ben bir Müslümanım.	1.	86	4.67	.758	.009	.926
	2.	180	4.68	.721		
2. İslamla ilgili çok bilgim var.	1.	86	4.09	.890	1.851	.175
	2.	180	3.92	.989		
3. İslami kuralları iyi biliyorum.	1.	86	4.15	.861	1.903	.169
	2.	180	3.97	1.088		
4. Nasıl ibadet edilmesi gerektiğini iyi biliyorum.	1.	86	4.31	.815	1.961	.163
	2.	180	4.14	1.013		
5. Diğer Müslümanlarla aramda güçlü bir bağ hissediyorum.	1.	86	4.10	.946	3.494	.063
	2.	180	3.84	1.113		
6. İslamiyet benim için çok şey ifade ediyor.	1.	86	4.55	.835	1.073	.301
	2.	180	4.42	.951		
7. Müslümanlar hakkında konuşulunca kendim hakkında konuşulmuş gibi hissediyorum.	1.	86	4.20	1.050	2.645	.105
	2.	180	4.41	.938		
8. Ben kendim İslami kuralların sıkı bir şekilde uygulanmasından yanayım.	1.	86	3.57	1.279	7.078	.008
	2.	180	3.12	1.309		
9. Günlük yaşamımda kararlar alırken İslami kuralları gözetiyorum.	1.	86	3.62	1.190	.207	.649
	2.	180	3.54	1.211		
10. Fransa'da toplumsal ve politik konularda İslam'ın rolü olmalı.	1.	86	3.31	1.322	1.107	.294
	2.	180	3.14	1.182		

11. İslami inanç insanların özel yaşamlarıyla ilgilidir.	1.	86	4.15	1.203	.439	.508
	2.	180	4.24	1.006		
12. İslam benim işimde ve yaşantımda ilham kaynağıdır.	1.	86	4.03	1.142	3.313	.070
	2.	180	3.76	1.150		
13. Dinî kuralları ön planda utmadan kendimce normal bir yaşam sürüyorum.	1.	86	3.34	1.360	2.299	.131
	2.	180	3.07	1.320		
14. İbadetini yapan bir Müslümanım.	1.	86	4.03	1.068	11.445	.001
	2.	180	3.53	1.160		
15. Ramazanda oruç tutarım.	1.	86	4.44	1.047	.062	.804
	2.	180	4.41	1.142		
16. Dinî bayramları kutlarım.	1.	86	4.63	.855	.011	.917
	2.	180	4.62	.800		
17. Helal kesilmiş et terci ederim.	1.	86	4.51	.979	.264	.608
	2.	180	4.44	1.124		
18. Dinî inancın kişisel bir mesele olduğunu düşünüyorum.	1.	86	4.13	1.379	5.173	.024
	2.	180	4.45	.905		

Birinci ve ikinci kuşak Türk göçmenlerin dinî yönelimleri benzerdir. Türk göçmenler arasında dinî kimlik derinliğine ilişkin birinci araştırma sorumuza cevap olarak her iki kuşak için de dinî kimlik algısının aynı olduğunu söyleyebiliriz: iki kuşak da kendini dindar olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, birinci hipotez (a) geçersiz sayılırken hipotez (b) doğrulanmıştır. Her iki grup da dinî kimliklerini Türk kimliğinin önemli bir bileşeni olarak kabul ediyor. Sembolik tanımlama açısından, birinci ve ikinci kuşak arasında fark hemen hemen tüm değişkenler için ihmal edilebilir düzeydedir. Ancak dinî uygulamalara gelince (madde 13), birinci kuşağa nazaran ikinci kuşak katılımcıların dinî kuralları daha az ön planda tuttıkları ortaya çıkmaktadır ($F_{(1, 266)} = 11.445, p = .001$). Aynı yönde, İslami kuralların daha az zorunlu olması gerektiğini (madde 8) onaylıyorlar ($F_{(1, 266)} = 7.078, p = 0.008$).

İkinci sorumuza cevap olarak, dinî kimliğin muhakkak dinî uygulamayla ilgili olmadığını söyleyebiliriz. Tablo 4'teki ortalama değerlere (O) yakından baktığımızda, birinci kuşak bireylerin ikinci kuşak bireylere göre İslami kurallara daha fazla dikkat ettikleri açıktır. Ayrıca ikinci kuşağın dinî kuralların (madde 11 ve 18) uygulanmasını kişisel özgürlük bağlamında

değerlendirdikleri görülmektedir. Ancak istatistiksel farklar anlamlı olmadığından hipotez (2a) tanıtlanmamıştır.

Son olarak, dinî kimliğe katkıda bulunan etkenleri anlamak için, cevaplara etken analizi (*factor analysis*) uyguladık. Maddelerin iç tutarlılığını belirlemek için sonuçlar ayrıca *Güvenilirlik analizine* tabi tutulmuştur, güvenilirlik katsayısı çok yüksek çıkmıştır: $Alpha = 0.91$. İki kuşak arasında ortaya çıkan dinî kuralların sıkı uygulanmasıyla ilgili sonuçlar arasındaki fark göz önüne alındığında, her kuşak için dinî tanımlamayla ilgili 18 maddenin etken analizi yapılmıştır. Tüm maddeler varimax rotasyonu ardından temel bileşenler analizine tabi tutulmuştur. Bu hesaplama göre, birinci kuşak göçmenler için dört etken ortaya çıkmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testleri sonucunda, çok yüksek örnekleme yeterliliği puanı (0,85) elde edilmiştir. Tablo 6 etkenlerin erimini göstermektedir.

Tablo 6. Birinci kuşak dinî kimlik algısı etken analizi⁶

Dinî kimlik algısı maddeleri	Etken 1	Etken 2	Etken 3	Etken 4
Dinî bayramları kutlarım.	.85			
Ben bir müslümanım.	.78			
Ramazanda oruç tutarım.	.74	.42		
İbadetini yapan bir müslümanım.	.73	.40		
İslamla ilgili çok bilgim var.	.72			
Dinî inancın kişisel bir mesele olduğunu düşünüyorum.	.72			
Nasıl ibadet edilmesi gerektiğini iyi biliyorum.	.68			
Helal kesilmiş et tercih ederim.	.62	.41		
İslami kuralları iyi biliyorum.	.61			
İslamiyet benim için çok şey ifade ediyor.	.58	.44		
İslam benim işimde ve yaşantımda ilham kaynağımdır.	.57	.65		
Diğer müslümanlarla aramda güçlü bir bağ hissediyorum.	.51			
Müslümanlar hakkında konuşulunca kendim hakkında konuşulmuş gibi hissediyorum.	.45	.54		
Ben kendim islami kuralların sıkı bir şekilde uygulanmasından yanayım		.81		

Günlük yaşantımda kararlar alırken İslami kuralları gözetiyorum.	.81
Fransa'da toplumsal ve politik konularda İslamın rolü olmalı.	.81
Dinî kuralları ön planda tutmadan kendimce normal bir yaşam sürüyorum.	-.97
Dinî inancın kişisel bir mesele olduğunu düşünüyorum	.98

Etken analizi sonuçlarına göre birinci kuşak Türklerin dinî kimlik algısıyla ilgili dört etken ortaya çıkıyor. Birinci etken altında toparlanan değişkenler katılımcıların sembolik tanımlama ve ibadetle ilgilidir. Birçok yönden, bu değişkenlerin görünümü “ılımlı” İslam görüşünü ifade etmektedir. En yüksek puan, “dinî bayramları kutlama” içindir, ardından da “Ben bir Müslümanım” maddesi gelmektedir. Eğer birinci etkenin maddelerine bakarsak, tüm değişkenler Müslüman kimlik ve standartlar ve İslami değerler de dâhil olmak üzere (örneğin, *Ramazân ayında oruç tutmak*, *Helal kesilmiş et tercih etmek* gibi) dinî uygulamaların bileşenleriyle ilgilidir.

İkinci etken değişkenleri ile ilgili olarak, ortaya radikal İslami kimlik görüşü çıkıyor. Bu değişkenler İslami kuralların daha sıkı uygulandığını göstermektedir. Bazı katılımcıların görüşüne göre, sosyal ve günlük yaşamda, İslamın Fransa'da daha etkili rolü olması gerektiği ortaya çıkıyor. Bu etken için en yüksek puanlar İslam'ın göçmenlerin buldukları toplumda daha büyük rol oynamasıyla uyumludur.

Üçüncü ve dördüncü etkenler, sadece birer değişken içermektedir. Üçüncü etken, tüm katılımcılar için İslami kuralların bağlayıcı olduğunu göstermektedir. Bu etken için yüksek puanın negatif olması göz önüne alındığında (-.97), günlük yaşamda İslami kuralların oldukça fazla önemsendiğini göstermektedir. Ancak dördüncü etken açıkça bazı birinci kuşak mensupları açısından dinî inancın özel ve kişisel olduğu düşüncesini göstermektedir. Böylece Fransa'nın laik devlet yapısının birinci kuşak katılımcılar için anlam taşıdığını varsayabiliriz.

Etken analizi ikinci kuşak Türkler için oldukça farklı bir resim göstermektedir. Aynı analiz kriterlerini kullanarak, değişken dinî kimlik algısını ilgilendiren 18 madde temel bileşenler analizine tabi tutulup varimax rotasyonu ile hesaplanmıştır. Bu hesaplama neticesinde ikinci kuşak için üç etken ortaya çıkmıştır. KMO ve Bartlett testleri sonucunda, aynı şekilde çok yüksek örnekleme yeterlilik puanı (0.94) elde edilmiştir. Tablo 7 üç etken puanlarını gösterir.

Tablo 7. İkinci kuşak dinî kimlik algısı etken analizi

<i>Dinî kimlik algısı maddeleri</i>	Etken 1	Etken 2	Etken 3
İslamiyet benim için çok şey ifade ediyor.	.87		
Günlük yaşantımda kararlar alırken İslami kuralları gözetiyorum.	.83		
İslam benim işimde ve yaşantımda ilham kaynağımdır.	.83		
Diğer Müslümanlarla aramda güçlü bir bağ hissediyorum.	.79		
Ramazanda oruç tutarım.	.78		
Ben bir Müslümanım.	.76		
İbadetini yapan bir Müslümanım.	.76		
Ben kendim İslami kuralların sıkı bir şekilde uygulanmasından yanayım.	.75		
Dinî bayramları kutlarım.	.75		
Helal kesilmiş et tercih ederim.	.75		
Nasıl ibadet edilmesi gerektiğini iyi biliyorum.	.74		
Müslümanlar hakkında konuşulunca kendim hakkında konuşulmuş gibi hissediyorum.	.74		
İslam'la ilgili çok bilgim var.	.63		
Fransa'da toplumsal ve politik konularda İslam'ın rolü olmalı.	.61		
İslami kuralları iyi biliyorum.	.70		
Dinî kuralları ön planda tutmadan kendimce normal bir yaşam sürüyorum.		.84	
İslami inanç insanların özel yaşamlarıyla ilgilidir.		.47	
Dinî inancın kişisel bir mesele olduğunu düşünüyorum.			.99

Etken analizine dayanarak, ikinci kuşak Türk gençlerinin dinî kimlikleri birinci kuşağa göre oldukça farklı olduğu açıktır. Katılımcılar hayatlarında İslam'ın kamu ve özel alanlardaki rolü arasında net bir ayırım yapmaktadırlar. Birinci etken değişkenleri ikinci kuşağın Müslüman kimlik algısı için İslam'ın sembolik ve pratik yönleri arasında tutarlılık göstermektedir. Ayrıca ikinci kuşağın dinî inancın özel yaşamla ilişkisi ve sosyal hayat arasında net bir ayırım yaptığı aşikârdır. İkinci etken değişkenlerinin gösterdiği gibi, ikinci kuşak Türk gençleri için dinî inancın günlük yaşam ve dinî uygulamalar üzerinde bir etkisi yoktur. Üçüncü etkenin açıkça gösterdiği

gibi dinî inanç sadece özel bir meseledir. Birinci kuşakta olduğu gibi, Fransız toplumundaki laiklik ilkesinin dinî inanç norm ve değerleri üzerine kesin bir etkisi vardır.

8. Sonuç ve Tartışma

Kuşaklar arası Türk göçmenlerinin etnik ve dinî kimlik algılarını keşfetmeyi hedefleyen bu çalışma daha önceki bir araştırmamızın devamı olarak algılanabilir (bk. Akıncı 2003, Yağmur ve Akıncı 2003). Tajfel ve Turner (1986) tarafından ortaya konulan sosyal kimlik kuramı, kişinin kişisel kimliğinin yanı sıra, farklı grup üyeliklerinden etkilenen sosyal bir kimliği olduğunu vurgulamaktadır. Kişisel kimlik, kişilik özellikleri ve kişiler arası ilişkilerden doğan kimlik (Hannum 2007: 8) olarak tanımlanırken, sosyal kimlik, “kişinin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da topluluğa üyeliği ile oluşan bilgi birikimi, bu üyeliğe verdiği değer ve duygusal bağlılığıyla oluşan bir parçasıdır” (Tajfel 1981: 255). Kendini belli bir grubun üyesi olarak algılayanlar, çoğu zaman grup kimlikleriyle kendilerini tanıtmayı tercih etmektedir. Kişilerin kendilerini tanıtmak için kullandıkları sosyal kimlikleri hem grup içindeki benzerliklerin hem de kişinin grubu ve diğer gruplar arasındaki farklılıkların algılanmasıyla doğrudan bağlantılıdır (Korostelina 2007: 24). Sosyal kimlik teorisi açısından, hem birinci hem de ikinci kuşak Türklere benlik algısı öncelikle Türk olarak görünmektedir. Sonuçlar ikinci kuşak gençlerin iki kültüre de (Fransız ve Türk) ait olduklarını söyleseler de, aslında hepsi Türk kimliğini öne çıkarmaktadır. Fransa ve Almanya'daki Türk genç kuşaklarla yaptığı karşılaştırmalı çalışmasında Armagnague aynı yönde sonuçlara ulaşmıştır. Ona göre Türk göçmenler “farklı ve bazen de çelişkili eylemler arasında yer alırlar: hâkim toplum tarafından desteklenen mantıksal ‘çoğunluk’, kültürel asimilasyon ve alt sosyal kümeye düşme mekanizmaları ile karakterize edilen mantıksal ‘azınlık’ ve ötekilik gösteren ve ‘etnik öz-saygı’ stratejisi korumasıyla mantıksal ‘göç’” (2010: 237). Sosyal psikolojide, bu grupların azınlık statüsüne cevap olarak sosyal kimlik teorisi onların farklı etnik kimlik geliştireceklerini öngörmektedir (Tajfel ve Turner 1986). Bu anlamda, kuşak farklılıkları ne olursa olsun, Fransa'daki Türk göçmenlerin dinî kimlikleriyle güçlü bir şekilde özdeşleştikleri görülmektedir.

Bu çalışmanın sonuçları diğer Batı Avrupa ülkelerinde (Şahin 2010, Bağcı 2012, Yağmur ve van de Vijver 2012) yaşayan Türk göçmenler arasındaki kültürelleşme açısından kuşaklar arası farklılıklarla ilgili araştırmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Araştırmamız, Fransa Türklüğünün etnik ve dinî algılarının öz kültüre dayandığını, köken veya hâkim grup kimliğiyle özdeşleşmenin kuşaklar için önem taşıdığını kanıtlamıştır. As-

linda, Fransa'daki ikinci kuşak katılımcıların çoğunun birinci kuşağa benzer etnik kimlik duygusuna sahip olduğu aşikârdır. Ancak, dinî yönelimleri birinci kuşağa nazaran önemli ölçüde farklıdır çünkü inançlı olduklarını vurgulamalarına rağmen dinî tatbikatın yaygın olduğu söylenilemez. Bununla birlikte çalışmanın sonuçları dinî inancın Fransa'daki Türk göçmenlerin kimlik algısı açısından en temel unsurlardan biri olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Açıklamalar

- ¹ Bu makaleyi yazarken yardımını ve katkılarını esirgemeyen meslektaşım Prof. Dr. Kutlay Yağmur'a teşekkür ederim.
- ² Fransız ortamı için *kültürel uyum* kavramının tanımları ve esas göstergelerini derinleştirmek için bk. Brégent, Mokoukolo and Pasquier 2008; Wagner 2010.
- ³ Kültürleşmeyi/kültürel uyumunu değerlendirme aletlerinin tam listesi için bk. Taras 2010.
- ⁴ Ancak, “son yıllarda, hararetli tartışma ve kristalize olmuş görüşler ve politika zıtlaşmalarının [bk. son dönemlerdeki çifte vatandaşlık ile ilgili mevcut tartışmaları] birbirini takip edip çoğaldığını gözlemleyen birçok yazar 20 yılı ‘cumhuriyetçi modelin krizi’ olarak adlandırmaktadır. Bu model artık ne yeni göçmenleri ne de onların soyundan gelenleri asimile edememektedir (Wagner 2010: 3).
- ⁵ Bu dernekler arasında Fransa'da 25 yıl faaliyet gösterip maddi sorunlar yüzünden 2010 yılında kapanan Paris Türk Göçmen Derneği ELELE'yi eklemek mümkün.
- ⁶ Üretim Yöntemi: temel bileşenler analizi. Kaiser Normalizasyon ile varimax rotasyon yöntemi (Rotasyon 6 tekrarlamalar birleştirdi). <0.40 değerler dikkate alınmamıştır.

Kaynaklar

- Akıncı, Mehmet Ali (1996), “Les Pratiques Langagières chez les Immigrés Turcs en France”. *Écarts d'Identité* 76: 14-17.
- _____, (2001). *Développement des Compétences Narratives des Enfants Bilingues Turc-Français en France Âgés de 5 à 10 ans*. Munich: LINCOM.
- _____, (2003), “Une Situation de Contact de Langues: le Cas Turc-Français des Immigrés Turcs en France”. *Contacts de Langues: Modèles, Typologies, Interventions*. Ed. Jacqueline Billiez. Paris: L'Harmattan, Collection Espaces Discursifs. 127-144.
- _____, (2006). “Du Bilinguisme à la Bilittéracie. Comparaison Entre Élèves Bilingues Turc-Français et Élèves Monolingues Français”. *Langage et Société* 116: 93-110.
- _____, (2008). “Language Use and Bilingual Practices of Turkish-speaking Children and Adolescents in France”. *Multilingualism and Identities across Contexts: Cross-disciplinary perspectives on Turkish-speaking youth in Europe*.

- Eds. Vally Lytra and Jens Normann Jørgensen. Copenhagen: University of Copenhagen Press (Copenhagen Studies in Bilingualism, 45). 85-108.
- _____, (2013). "Fransa'da Göçmen Türk Çocuklarının Dil Edinimlerine İlişkin Sorunlar ve Eğitim Kurumlarındaki Konumları". *6. Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı*. Niğde Üniversitesi. 4-6 Temmuz.
- Akıncı, Mehmet Ali ve Jolly Ayşe (2010). "Fransa'da Türkçe Öğretiminde son Durum: Uygulamalar, Sorunlar ve Öneriler". *Proceedings of the 8. Dünya-da Türkçe Öğretimi: Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğretenler Zirvesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi TÖMER. 80-96.
- Akıncı, Mehmet Ali ve Kutlay Yağmur (2010). "Intergenerational Identity Reconstruction and Ethnic Identification among Turkish Speakers in France". *Turks Abroad: Migration and Integration in its 50th Year*. Ed. Murat Erdoğan. Ankara: Orion Kitabevi. 715-728.
- Archibald, James (2002). "Immigrant Integration: The Ongoing Process of Reform in France and Québec". *Language policy: Lessons from global models*. Ed. Steven J. Baker. Monterey: Monterey Institute. 30-58.
- Arends-Tóth, Judit ve Fons J.R. van de Vijver (2006). "Assessment of Psychological Acculturation". *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Eds. David L. Sam and John W. Berry. Cambridge, NY: Cambridge University Press. 142-160.
- Armagnague, Maïtena (2008). "Processus d'Intégration des Jeunes d'Origine Turque en France et en Allemagne". *Revue en ligne Trajectoires 2*: 79-88. <http://trajectoires.revues.org/index207.html>.
- _____, (2010). "Les Dynamiques d'Adaptation Sociale des Communautés Turques en France et en Allemagne. Le Cas des Jeunes Générations". *Sociologie 2*: 235-25.
- Bağcı, Özel, (2012). *Acculturation Orientations of Turkish Immigrants in Germany*. Athina: Melissa Publishing.
- Bahammou, Zouhir (2011). "Migration, insertion, citoyenneté: convergence des questions et diversité des réponses. Actes du colloque interdisciplinaire et international d'étudiants et de nouveaux chercheurs". *Les Cahiers de la CRIEC 35*. Montréal : Université du Québec à Montréal.
- Berry, John W. (1980). "Acculturation as Varieties of Adaptation". *Acculturation: Theory, Models and some new Findings*. Ed. Amado M. Padilla. Boulder: West-view. 9-25.
- _____, (2003). "Conceptual Approaches to Acculturation". *Acculturation: Advances in Theory, Measurement, and Applied Research*. Eds. Kevin M. Chun,

- Pamela Balls Organista and Gerardo Marín. Washington, DC: American Psychological Association. 17-37.
- Bogardus, Emory S. (1949). "Cultural Pluralism and Acculturation". *Sociology and Social Research*, 34: 125-129.
- Bourhis, Richard Y., Moise, Lena Celine, Perreault, Stephane ve Senecal, Sacha (1997). "Towards an Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach". *International Journal of Psychology* 32 (6): 369-386.
- Bozarslan, Hamit (1990). "Une Communauté et ses Institutions: le Cas des Turcs en RFA". *Revue Européenne de Migrations Internationales* 6 (3): 63-82.
- Brégent Martine, René Mokoukolo ve Daniel Pasquier (2008). "Recherche et Classification d'Indicateurs d'Acculturation à Partir du Contexte Franco-phoné". *Psychologie Française* 53 (1): 51-69.
- Clément, Richard ve Kimberly A. Noels (1992). "Towards a Situated Approach to Ethnolinguistic Identity: the Effects of Status on Individuals and Groups". *Journal of Language and Social Psychology* 11: 203-232.
- Dubet, François (1989). "Trois Processus Migratoires". *Revue Française des Affaires Sociales* 3 (33): 7-28.
- Fishman, Joshua A. (1989). *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters
- Gautier-Kızılyürek, Sylvaine (2007). "Les Enseignements de Langue et Culture d'Origine en France: Chronique d'une Mort Annoncée? Le cas de la langue turque". *Emprunts Linguistiques, Empreintes Culturelles*. Ed. Fabienne Baider. Paris: L'Harmattan. 141-158.
- Gordon, Milton M. (1964). *Assimilation in American Life*. London: Oxford University Press.
- Gün, Zübeyit (2006). "Psikolojide Göç Çalışmalarındaki Metodolojik Problemler ve Çözüm Önerileri". *Türk Psikoloji Bülteni* 12 (38): 27-41.
- Hannum, Kelly M. (2007). *Social Identity: Knowing Yourself, Leading Others*. North Carolina: Center for Creative Leadership Press.
- Hui, C. Harry ve Harry C. Triandis (1986). "Individualism-collectivism: A study of Crosscultural Researchers". *Journal of Cross-cultural Psychology* 17: 225-248.
- INSEE (1997). *Les Immigrés en France: Contours et Caractères*. Paris: INSEE.
- _____, (2012). *Immigrés et Descendants d'Immigrés en France*. Paris: INSEE.
- Irtis-Dabbagh, Verda (2003). *Les Jeunes Issus de l'Immigration de Turquie en France: État des Lieux, Analyses et Perspectives*. Paris: L'Harmattan.

- Kang, Sun-Mee (2006). "Measurement of Acculturation, Scale Formats, and Language Competence: Their Implications for Adjustment". *Journal of Cross-Cultural Psychology* 37(6): 669-693.
- Kastoryano, Riva (2003). "Les Turcs d'Europe et Leur Désir d'Europe". *Cemoti* 36. <http://cemoti.revues.org/document1497.html>.
- Korostelina, Karina V. (2007). *Social Identity and Conflict*. Gordonsville, USA: Palgrave Macmillan.
- Liebkind, Karmela (2006). "Ethnic Identity in Acculturation – A Social Psychological Perspective". *The Cambridge Handbook of Acculturation*. Eds. David L. Sam and John W. Berry. Cambridge: Cambridge University Press. 87-96.
- Manço, Ural (1997). "Des Organisations Socio-politiques comme Solidarités Islamiques dans l'Immigration Turque en Europe". *Les Annales de l'Autre Islam* 4: 97-133.
- _____, (2004). "Turcs d'Europe: Une Présence Diasporique Unique par son Poids Démographique et sa Complexité Sociale". *Turquie: Vers de Nouveaux Horizons Migratoires?* Ed. Altay Manço. Paris: L'Harmattan: 153-177.
- Petek, Gaye (2010). "Immigration Turque en France". *Actes du Colloque de Berlin, Consultations Franco-Germano-Belge avec des Maires et Responsables Communaux. Immigration Turque: Spécificités d'un Processus d'Intégration*. Ludwigsburg: DFI. 27-31.
- Petek-Şalom, Gaye (1995). "Les Femmes et le Projet Migratoire Turc en France". *Enjeux de l'Immigration Turque en Europe. Les Turcs en France et en Europe*. Eds. Paul Dumont, Alain Jund and Stéphane de Tapia. Paris: Ciemi / L'Harmattan. 249-256.
- Phinney, Jean S. (1990). "Ethnic Identity in Adolescents and Adults: Review of Research". *Psychological Bulletin* 108: 499-514.
- _____, (2003). "Ethnic Identity and Acculturation". *Acculturation: Advances in Theory, Measurement, and Applied Research* (Vol. 27). Eds. Kevin M. Chun, Pamela Balls Organista and Gerardo Marín. Washington, DC: American Psychological Association, 63-81.
- Phinney, Jean S. vd. (2001). "Ethnic Identity, Immigration, and Wellbeing: An Interactional Perspective". *Journal of Social Issues* 57: 493-510.
- Redfield, Robert, Ralph Linton ve Melville Herskovits (1936). "Memorandum on the Study of Acculturation". *American Anthropologist* 38: 149-152.
- Rollan, Françoise ve Benoît Sourou (2006). *Les Migrants Turcs de France, Entre Repli et Ouverture*. Pessac: Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine.

- Rothe, Eugenio M., Andres J. Pumarięga and Diana Sabagh (2011). "Identity and Acculturation in Immigrant and Second Generation Adolescents". *Adolescent Psychiatry* 1: 72-81.
- Şahin, Birsen (2010). "Almanya'daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar arası Karşılaştırması: Kültürleşme". *Bilig* 55: 103-134.
- Sayad, Abdelmalek (1998). "Le Retour, Élément Constitutif de la Condition de l'Immigré". *Migration Société* 57: 9-45.
- Schnapper, Dominique (1988). "La Commission de la Nationalité, une Instance Singulière". *Revue Européenne de Migrations Internationales* 4 (1-2): 9-28.
- Smolicz, Jerzy J. (1981). "Core Values and Cultural Identity". *Ethnic and Racial Studies* 4 (1): 75-90.
- Tajfel, Henri ve John C. Turner (1986). "The Social Identity Theory of Intergroup Behaviour". *Psychology of Intergroup Relations*. Eds. William G. Austin and Stephen Worchel. Chicago: Nelson-Hall. 7-24.
- Tajfel, Henri (1981). *Human Groups and Social Categories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tapia, Stéphane (de) (1995). "Le Champ Migratoire Turc et l'Europe". *Enjeux de l'Immigration Turque en Europe. Les Turcs en France et en Allemagne*. Eds. Paul Dumont, Alain Jund and Stéphane de Tapia. Paris: CIEMI / L'Harmattan. 15-38.
- Taras, Vas (2010). *Instruments for Measuring Acculturation*. Online paper http://vtaras.com/Acculturation_Survey_Catalogue.pdf.
- Toksöz, Gülay (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.
- Triandis, Harry C. (2001). "Individualism-Collectivism and Personality". *Journal of Personality* 69 (6): 907-924.
- Tribalat, Michèle (1995). *Faire France. Une enquête sur les immigrés et leurs enfants*. Paris: La Découverte ('Essais').
- Verkuyten, Maykel (2007), "Religious Group Identification and Inter-Religious Relations: A Study Among Turkish-Dutch Muslims". *Group Processes ve Intergroup Relations* 10 (3): 341-357.
- Villanova de, Roselyne (1997). "Turkish Housing Conditions in France: from Tenant to Owner". *Turks in European Cities: Housing and Urban Segregation*. Eds. Şule Özüekren and Ronald Van Kempen. Utrecht: Utrecht University (Comparative Studies in Migration and Ethnic Relations 4). 98-121.

- Wagner, Anne-Lorraine (2010). *Contribution au Modèle d'Acculturation Interactif : Encourager l'Individualisme pour Lutter contre les Discriminations*. Unpublished PhD. Metz: Université Paul Verlaine.
- Yağmur, Kutlay and Mehmet Ali Akıncı (2003). "Language Use, Choice, Maintenance and Ethnolinguistic Vitality of Turkish Speakers in France: Intergenerational Differences". *International Journal of the Sociology of Language* 164: 107-128.
- _____, (2010). "The Relationship Between Receiving Society Policies and Turkish Integration Patterns: Evidence from France and the Netherlands". *Turks Abroad: Migration and Integration in its 50th Year*. Ed. Murat Erdoğan. Ankara: Orion Kitabevi. 123-138.
- Yağmur, Kutlay and Fons J.R. van de Vijver (2012). "Acculturation and Language Orientations of Turkish Immigrants in Australia, France, Germany, and the Netherlands". *Journal of Cross-Cultural Psychology* 43 (7): 1110-1130.

The Ethnic and Religious Identification of Turkish Immigrants in France

Mehmet Ali Akıncı*

Abstract

In line with the two-dimensional model of acculturation theory (Berry 1980), this article investigates the intergenerational ethnic and religious identification of Turkish immigrants living in France. The adaptation of immigrants living in France to French society and identity issues in general were subject to significant studies in sociological and linguistic perspectives despite the fact that the relations between identity and religion have not been analyzed extensively. In order to identify the core components of ethnic and religious identity among Turkish immigrants in France, a total of 266 participants (86 first and 180 second generation) are included in this study. Compared to the results of previous studies done on Turks living especially in Western European countries, both the first and second generation Turkish immigrants see themselves as primarily Turkish in terms of self-identification. Religious identification shows differences across the first and second-generation. As shown with factor analyses, second-generation Turkish immigrants are more uniform in their religious identification, whereas the first-generation shows differences with respect to symbolic identification and religious practice.

Keywords

France, Turkish immigrants, first and second generations, ethnic identity, religious identity, cultural adaptation

---

* Prof. Dr., Rouen University – Mont - Saint - Aignan / France
mehmet-ali.akinci@univ-rouen.fr

Восприятие этнической и религиозной идентичности турецких мигрантов Франции

Мехмет Али Акынджы*

Аннотация

В этой статье представлены результаты исследования восприятия этнической и религиозной идентичности турецких мигрантов первого и второго поколений, проживающих во Франции, в рамках двумерной модели этнической идентичности теории аккультурации (Берри 1980). Несмотря на то, что вопросы адаптации мигрантов, живущих во Франции, к французскому обществу и проблема идентичности стали предметом важных социологических и лингвистических работ, взаимосвязь идентичности и религиозных убеждений не была изучена до сих пор. В связи с этим, результаты анкетирования 86 представителей первого поколения, 180 представителей второго поколения, в общей сложности 266 участников опроса, были сравнены с результатами работ, исследующих турков, проживающих в странах Западной Европы; результаты доказали, что этническое и религиозное восприятие турков Франции опирается на свою самобытную культуру и идентификация с происхождением или идентичностью доминирующей группы имеет важное значение для поколений. Факторный анализ показал, что среди турецких мигрантов второго поколения сильно восприятие религиозной идентичности, а среди представителей первого поколения существуют различия между символической идентификацией и религиозной практикой.

Ключевые слова

Франция, турецкие мигранты, первое и второе поколение, этническая идентичность, религиозная идентичность, культурная адаптация

---

* проф.док. университет Руана / Франция
mehmet-ali.akinci@univ-rouen.fr